

УЛУГ ЧЫРЫК НЕМЕЙ КЕЛИР

Улут Лениннин айтышкы-
мы-биле Совет эрге-чагырга-
нын баштайгы чылдарында
ажылдап кылдырган электри-
фикация планын — ГОЭЛРО
планын бадылаан хуну —
декабрь 22-ни бистин курту-
вуста чыл бүрүдө Энергетик-
тин хуну кылдыр байырлап,
демдеген турар. Улут баш-
тайгынын «Коммунизм дээр-
ге Совет эрге-чагыргага бүтү
чүртүү электрэнергия кат-
тыштырган-дыр» дээр чал-
гымдык сестери бистин кал-
бак-делем Төрүн куртувуста
хун бүтү чалгымдык чокка
боттанып, чыл-чыл электра
станцияларынын чырым курту-
ту шылап ап турар. Оон
херекти кылдыр бистин аны-
як республикамыс-ла чижек
кылдыр алдыга четир.

Совет Тыванын энергетике-
ри боттарынын профессиона-
л байырдалын бистин республи-
кага база бир төөгүдүгү бо-
лушкунуң бугуу-дуга ут-
күп турар. Кызыл сүт көлө-
бү Улут-Хем районун алаан
көзүнө чалгы бээр, делегей-
де эң улут күтүдүгү болур
Саян-Шушенск ГЭС-тин эне-
ргиязын хүлөп ап эгелериниң
бистин улус айма-агымдык-
тың, амыдыралымыстың хе-
регелетине бараалгаларына
олар, хун бүтүчүн айма-
уу-у-у-у бугуу-дуга, хун-
у-у-у-у бистиниң кы-
намчалык белекенин турар.
Саян дагыларынын белек сип-
панын, шыргай эминерин
ажылдыр шайдуңу турар
Шушенское—Кызыл аразынын
электра шугуунун чагылары
кайм мрактан бээр белек-
чоргалар кылдыр кестир, сым-
ыргай деме-дирлерин таварты
токтун күтүрүп иелээр, ко-
жук кыялымын базар үзүм
мрак эес.

Шушенское. Кызыл
болган оларын аразында
подстанциялар тутуңу, де-
риг-херекселери эеп тур-
густуңулаан. Ам ол шугууну
тауду, ажилдап кинериниң
нарын болган берге ажилда-
ры колдуула доозуган, тус-
тус уаастоктарга хыналда
ажылдыр чоруп турар. Чаа
шугуунун Кызыл улут кү-
женишкенин токту чавыла-
дыр төп подстанциямын ха-
рылаа шугуун хынал турла
келдиңиз.

— Бисте бүтү белек-
ажылдап колдуула доозу-
ган, республикада электри-
фикациянын төп эгелетир
пунктуу-биле харылаанын
канчаар ажилдап турарын
хынал турла көргөңизер бо-
дот, подстанция, ачылдыгы
Сергей Названов. Ола та-
йыбырлаа. — Ола мшакш
Шушенское, Арадан болган
өскө-дө подстанциялар-би-
ле харылаа иделген деп
базыттыңар. Херек апар-
а бүтү шугуунун кайы-даа
көзүндө бистин-биле хары-
лаа тургустуңу, эне-ге-та-
рыштыңарымын кылдыр болур.
Подстанцияда ажилдап эл-
челер четелеттинген. Ол иш-
кеш шугууну ажилдагына
оон кайы-даа албанарында
ажыл-херекти билир, хары-
салгалы ажилдап болган
спецалистер бажыттыңар.

Бистин түтүшкүңүз бр-
гадаарымыс оон мурунда-
ла электра четкилерин
ажылдап келген дуржулгалы,
билет-мергемжидик электро-
моторлар хаара тутуңар.
Олар өскө-дөк, урелмидик
чок ажилдап талазы-биле
Басовтун аргамыс-биле ажил-
дарын хүлөңизер-деп, чу-
газын ол түңидең.

Электри четкилериниң төп
диспетчер пунктууна оон

начальник Эдуард Макси-
мович Шубин, дежурный опе-
ратор Нина Александровна
Мозовикова олар чаа шугу-
нун схемасын сайгарып, ко-
жарына белекел ажилдарын
чугаалажын турда ужураш-
тыныс.

— Электри хереклекчилери
күженишкени чедиплес, чы-
рык өжө бээр деп моон соң-
гоар коргун орбас апар. Са-
ян-Шушенск ГЭС-тин улут
чырым көргө Абаза—Ак-До-
вур—Кызыл шугууну-биле
каттыкшап, электри дамчы-
дылазынын иделген дээр-
бээ тургустуңар. Хереклекчи-
лерге өөрүшкү чедиринге
белек бис—деп, Нина Алек-
сандровна чугаалады.

220 киловольт күжениш-
кенин шугуунуң тудуу-дуга-
рынын, монтажниктериниң,
оон ажилдап кинер дээр
үлүн кинергү бүтү кижилер-
ниң шугууру куш-ажылы
ачылгы түңелди бээр үзүн
келген.

Оон-биле чегелестир Тыва-
нын электри четкилериниң
бүтүү коллективтери оон ийги-
беш чылдың баштайгы чы-
лымын планын даалгаларын
хуузадан эрте күүселер,
ажыл-агымдык чорудуганы
эле-тургузар, сагыла-чурум-
ну, куралдары камгаланын
улам күтүлдер дээр шугу-
дугу ажилдап турар. Чижээ,
Кызылдың төп электри стан-
циянын коллектив электри
энергиязын ажилдап түлү-
рениң чыл планын декабрь 14-
те-ле күтүскен болган чыл
төңүзүңе чедир 1 м.л. 310
мүң күт-шак электри энергия-
зын хереклекчилерге немеп
бээр. Чылгыт энергиязын бү-
дүрүп түлүрениң чыл пла-
ны база күтүскен болган
13,5 мүң гигакалорий чылгыт-
ын чыл төңүзүңе чедир не-
меп бээр. Электростанция чыл
эгелден бээр бодунуң хе-
регелетине көрдүңизинден

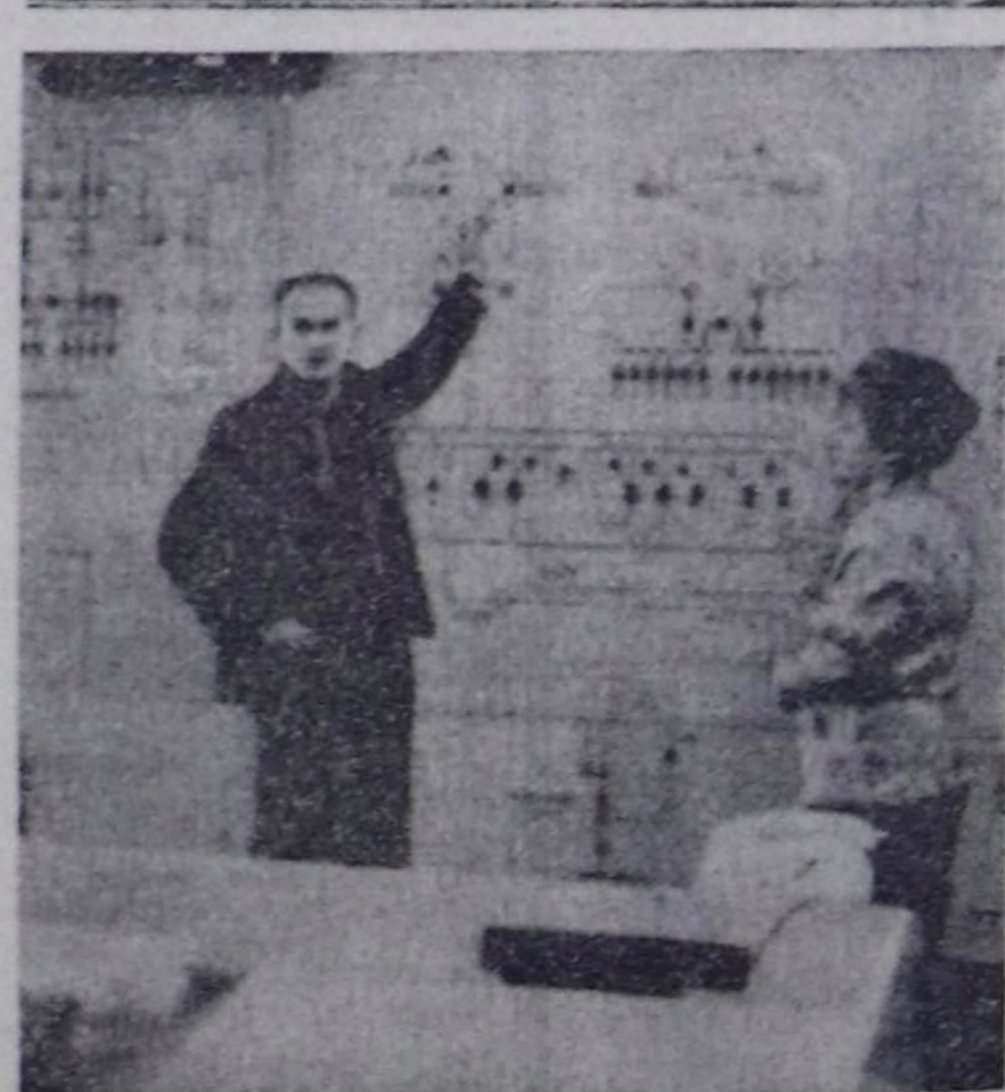
296 мүң күт-шак электри энер-
гиязын камнаан болган кам-
налга чуруму күтүлдерин,
дериг-херекселериниң таа-
рымчалык ажилдарын чедип
ап келгенини түңисинде
4316 тонна чижегезин олар
чүдүдү камнап алган.

Электростанция коллектив-
ниң бир негизги сөгүм са-
лышкыны болза чогаалыкты
болган чартыкчы чорукту
негиздерин бооп келген. Бо-
чылм 26 чогаалкы санал-
дар кинер болган оларын
22-ни бүдүрүлгө ажилда-
тыныс, барык 68 мүң рубль
экономика ажилы берген.
Леонид Герасимович Соко-
ловтун чогаалкы санала-
ры эң хөй экономикти ажил-
ты болган. Ол ишкеш бо
талазы-биле элчег начальни-
ги А. Меркулов, электро-
слесарьлар П. Попов, Н.
Емельянов олар илелейди
ажылдар келген.

Электри четкилериниң кол-
лективтери бүтүн, боттары-
нын профессионал байырла-
лыңың хуну-дө-дө хуну бү-
рүтүн ажил-ижинде шы-
мыккан, буянын ажил-херези
уламчылап турар.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың
электростанциясында анык
электрослесарь А. Арган-оол;
төп диспетчер пунктууна;
Шушенское—Кызыл электри
шугуунун Кызыл под-
станциянын ажилдакчыла-
ры чаа схеманы малайлап
сайгарып тур.

О. ОХЕМЧИКТИН ФОТО-
РЫ.

Партийжи амыдырал

Хабаровскиде «Дальнеэне-
рго-маш» заводунун партия ком-
итетинге механика цехинин
ажылчыларынын коллектив-
тиң чага келген. Цех началь-
ниги коммунал бис. Чүл
дээрде ол удуругай, чамдык
таары-жагай, оларын
саналы херекке албас деп
бизэңнер.

Начальник камдарышкан
коммунал паркомга-даа, «Даль-
неэне-рго-маш» администра-
цияның-даа шугу мааналын
чүтү болган. Ол бодунга бо-
лаш чыгырткан ажилдарын
негелдеди, белек мергемжид-
ик социалист кылдыр акаа
былдып турган. Цехтин на-
чалыктың, ижээлээр, чаа
техникамы болган технологи-
яны бүдүрүлгө негелдир
дугайында доктаамал сөгүм
салып келген, а оон удуругай-
ныс кел, бүдүрүлгө эң анык
ажылдык четкилерин бирээни
ге саналып турган.

Администрацияның болган
завод паркомунун төлөө-
кчелеринин түтүстүгүн тус-
кай комиссия ажилчылары-
нын коммунал бажыныча-
лык талаш көргөн, оларын
чылгалам иделгенин фак-
тылап шыгып болган деп
түңүдө келген.

Администрация болган пар-
ком ижээлери-биле чугаала-
жыныңың база харылажы-

Эрткен пятницада Тыва
АССР-ниң Улусчу контроль
комитетинин жалбак хуралы
болуп эртен. Оон ажилыга
хоорайларын, райондарын
улусчу контроль комитеттерин
ниң даргалары болган өскө-
дө активтер киришкен.

ССРЭ-ниң Улусчу контроль
комитетинин ажил-чорудуга-
зынын дугайында ССРЭ-
ниң Дээди Советиниң док-
таалык күүселер талазы-биле
хемчеглер дугайында Тыва
АССР-ниң Улусчу контроль
комитетинин даргазы М. К.
Шырамын илеткелди апаа
дыңап, чугаалашкан.

СЭКП Төп Комитетинин
апрель (1985 ч.) Пленумунун
партиянын XXVII съездинин
шынтыгынын, ССРЭ-
ниң Улусчу контроль комите-
тинин ажил-чорудугазынын
дугайында ССРЭ-ниң Дээди
Советиниң доктаалыга дүш-
түр республиканын улусчу
контроль органдарын ажил-
дын илеткелди түтүмчүлөк
бүт-биле аналзир көргөн.

Эрткен чылдарга бодарга
хайгымчалар хыналдаларын,
рейдлериниң санын кө-
үдүткөн, оон шынарын,
дээштин экижиктен, ботта-
рынын үндүргөн шынтыгы-
нын күүселден чедип алдыр
дээр ажилда элчег илелей-
жиле чоруткан. Олар ажил-
чорудугазын хамыкты
мурунда куруне планир-
ның болган даалгаларын
күүселден контролдарын,
чө, бар куралдарын дилеп
тыярыныс база бүдүрүлгө
ажылдарыңа, материалды,
күш-ажылчы болган сай-хө
куралдарын камгаларын,
чө, ажилдарынчег утла-
дырып келген. Ажилчы чон-
нарын амыдырал хамык-
галынын айтырларын ха-
рылаар бүдүрүлгелерин,
организацияларын ажилын
хынары хөүдөткен, мыда
четкестерин илереткен. Усту-
де адаан болган өскө-дө хы-
налдалардан илерет чепте-
стерин чылдары талазы-биле
айгымчаларын ап чорут-

кай чамдык дээштин хемчег-
лери планин оонадаларын
чедикшиңниң күүселеринге,
ажыл-агымдык экижидеринге,
сагыла-чуруму, корум-чу-
румуну бажылаарына са-
лдарын чедиргенин хуралга
демдеглээ.

Боттарынын мурунда сал-
дыган соругаларын багай
эес күүседил турар улусчу
контроль комитеттери,
бөлүктери, постулары рес-
публикада ээес эес. Оларга
Кызылдың сүт комбинатында,
Тыва коммунаргода, «Торга-
ла», «Хемчик», «Бурунгаар»
совхозтарда, Талдың район
эмигелзинде, Элегес-Аксы-
нын көдө Советиниң чамы-
да болган өскө-дө бөлүктөр
хамаржыр.

Улусчу контрольдуг бөлүк-
теринге, постуларына эртен
өтөтөт болган соңуудалар
үзүңде хайгымчаларын
ажылдап четкестерин, чедир
кылдыманын күүселден ажил-
чы чон илереткенин илеткелди
чугаалаан. Күш-ажылчы кол-
лективтерин хуралыга улус-
чу контрольдуг оон бир бө-
лүктүн ажилын багай деп
санаан. Моон шыгың түң-
нелди удуругай хуралга чу-
гулап айтыпкан. Багай бол-
ган кошкак ажилдап турар
бөлүктөр, постулар, илелей-
чө, хайгымчалар, Кызыл
хоорайла, райондарда бар.
Кызылдың пивоваровула,
«Тыва газ» өргөдөнде хай-
гымчалар согулгу үзүм ту-
ажаалаан. Мурунчкы дур-
жуганы негелдир ажилда
улусчу контрольдуг Минтү-
Тайга, Бай-Тайга, Барым-
Хемчик, Эрзин, Тес-Хем ком-
итеттери кошкак чоруткан. Ол
ишкеш хыналдаларын шы-
нары багай, четкестерин төң-
үзүңе чедир илеретип шы-
лаагай турар.

Улетпир бүдүрүлгелерге
болган улус ажил-агымдын

өскө-дө ажилдарына, ажил-
дырал хамдарына, салып,
кулугура албан чедиринге
хыналдаларын хайгымчалар
лар чоруткан, негелеп немей
бизжалык кылдыр, куруне и-
селээр, күш-ажылчы эес
оруга алып болган өскө-дө
шыгың хайгымчаларын илереткен.
Хыналдалардан
илереткенин четкестерин
эдер, буруулуз кижилерин
хообулу эугаар хемчеглер
алыр ажилды чоруткан. Ын-
чала-даа, илереткенин улут
четкестерин, хайгымчаларын
нарын эдип аларынын, бу-
руулуз кижилерин шыгың
хемчег алырларын дээштин
аргаларын ажилдаагай ту-
рап хуралга айткан.

ССРЭ-ниң Дээди Совети-
ниң доктаалыга дүшүрүп
алдыр Тыванын улусчу кон-
тролдары ажилын оожум
эле тургузуп турарын, моон
соңгоар канчаар ажилдарын,
чүтү кылдыр илеткелди бол-
ган хуралга санал бергенер
тодартып чугаалаан.

Кызыл хоорайнын улусчу
контроль комитетинин дарга-
зы В. А. Подритин, Бий-Хем
районун улусчу контроль ко-
митетинин даргазы В. И. Га-
битов болган өскө-дө даа
партия организацияларын
улусчу контрольдуг бөлүк-
теринге, постуларына докта-
мал дузаны чедирин, олар-
га партияны удуругааны
экижидерин саналыга чу-
гаалаан. ВЛКСМ обкомунун
ийги секретары Г. Д. Куу-
лар сес алган, хоорайла, ра-
йондарда «Комсомолчу про-
жектор» штабтарынын кош-
нак ажилдап турарын чуга-
лаан, оларга улусчу контроль
комитеттерин, партия эге ор-
ганизациялар дуза чедирин,
деткири, бир лекин ажил-
дарын салдыган соруганы
шынтыгынын эки салдары
чедирин айткан. Тыва

да хосталганын кызыл шын-
тык. Суд РСФСР-ниң КД-зи-
ниң 44 чүтүлү эугаар кезе-
ме хемчегин бир чыл хууза-
лыг шенелдеп, шындык-биле
база ийи мүң рубльге тор-
гал-биле солуп болур деп
көргөн.

Эт комбинатынын ажил-
чыны Д. Б. Б. Күжүт 3,5
килограмм эттин оорлаан
дээр, партиядан үндүрткен.
Кызыл хоорайнын мал
ажыл иштежилегинин дарга-
зы В. И. Решетников партия-
дан үндүрткен. Ол бодунуң
эрге-дужаалы соора ажилдап,
бодунуң бажыныс ситенин
кандыг-даа тывер чокка чаг-
гыс эес улаа сөөртүп апа-
рып, калайы куугуң чеге
слесар кылдыр ажилга меле-
лел кинер, кижилерге кар-
жы-жагай чоруп көргүтүп
келген. Ол шугуучулдан
кандыг-даа түңелдер үндү-
бүз, оон эртен, хоорком-
нуң бюроруна бодунуң кон-
чуг улут тура-хөңүн көртүс-
кен.

Хооркомунуң бюрору өскө-дө
айтырларын чугаалажып
болган оларын талазы-
биле чоруту доктааларын
күлөп алган.

Чурталга бажынырын, суур-
га ийи бажынын тулуп, ажил-
дага кинер. Ол ишкеш
механизациянын мал чур-
чарын, тарып боозалганын
пунктузун туткан. Оон ан-
гыда, керелген организация-
ларга ийи чурталга бажы-
нарын, Унестинин хову бри-
гадазынын нинтин чурталга
бажынын тулуп кылган
болган 35 километр чеге
электри шугуун шийген, 25
километр чеге орукту кыл-
ган 6 кезек чеге куукуту
кескен.

Ынчала-даа тулут ажилын-
да четкестер база бар. Чам-
дык бригадирлер боттарынын
туралы-биле мал жааалары
турттура бээр таварыглар
тургулаан. Азы эе кыла бээр
чоруктар тулут материал-
дарын чедиртеринге шалты-
кы болуп турар. Оларын
кылган тулуттарында төлө-
көс, смета документацияныс
болушунда советтук коф-
ралга чедирин келген. Кол
керелген организациямыс —
«Тыва агроулетпир тулутуну»
Эрзинде механизациянын
көжү чоруп килоназы ту-
дугалары планда көрдүгөн
үзүңде дужаавас, ара тут-
кан, ай аны-биле материал чо-
гушта сымдаш, олутуп бээр.
Чылдың тулуттарынын са-
ны улам көзүлүп турар түв
болганда, ук организация
көзүлөдө айттыңар хуу-
заларын сым, тулуттарын
шындыктын кол көзүңгөйи
уламчылар чеге келген.

1987 чылда «Мерен» совхоз
880 муң рубльтин тулут-мон-
таж ажилын боттаңдырар
планын. Ынчанга бо улут
соруганы амыдыралга бот-
таңдырар дээр бүтү курла-
мыларын, аргаларын ажил-
да, чаа бээр ажилдарын
бистин тулутжыларынстан үе
негеп келген. Ону чоруту
көмө боттаңдырар бистин
бүтүгү чугула соруга-
мыс.

Виктор СОХРАННОВ,
«Дальнеэне-рго-маш» заводтун
партия комитетинин се-
кретары.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ,
совхозта прораб.

АССР-ниң Улусчу контроль
комитетинин инспектору Ш. К.
Чам саналыга хыналдаларын
кылган, ажилда четкестерин
илеретип, буруулуз кижилер-
ни хемчег ап, четкестерин эдил
айлырын хемчеглерин ажил-
дап кылды турарын айткан,
оон күүселден доозу-биле
чедип албай турарын шугу-
чугулаан.

СЭКП ТК-нын кежигүтүгө
кандидат, партия обкомунуң
бирги секретары Г. Ч. Шар-
пин хуралга олуткуп, түв
чугаалаан. СЭКП-ниң XXVII
съездинин, ССРЭ-ниң Дээди
Советиниң доктаалыг сес-
сиянын материалдарын,
эп М. С. Горбачевтун эле
тургустуушкунга хамар-
ыштыр чугаалаан чугаала-
арын улусчу контроль ор-
гандарын ажилдакчыларын ха-
нымы-биле өөренирин ол чу-
гулап айткан, ол чугула
документилер моон соңгоар
чедикшиңниң ажилдарына
дузалаары айткан. Ылан,
эңе аде тургустуушкуну
эңе чугулаа көрүп, хай-
гымчаларын ажилын эде
тургузар дээштин хемчеглери
аларын чугаалаан. Четкес-
терин чылгалаанын то-
дартып, оон бодурабынын
баш улут хемчеглерин алып,
четкестерин илереткен, оон
бодурабас дээр чүтү кылы-
рып айттыр, оон күүселер,
хайгымчаларын өөредиле-
гини организациялар, оларын
прокуратор, милиция ажил-
дакчылары-биле бир лекин
ажылдарын доктаамал бо-
дур, улусчу контрольдуг ко-
митеттеринге, бөлүктөргө,
постуларына партияны уду-
ругааны экижидер болган
өскө-дө хайгымчаларын ажил-
чорудугаанын экижидерин
хамарышкан айти-
рыгларга ол доктаган.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң
доктаалык күүселер талазы-
биле хемчеглерин айткан
доктаалы хуралга хүлөп ал-
ган.

Т. ХЕРТЕК.

СЭКП КЫЗЫЛ ХООРКОМУНДА

СЭКП Кызыл хооркомунун
бюрорунун элчегит хуралы-
га эрт болган хаб комби-
натынын коллективтерин-
де партия болган комсомол
өөредилегинин, экономика
өөредилегин байланын дугайында
айтыртып чугаалаш-
кан.

Эт комбинатынын (А. К.
Назарова, Б. А. Ковалев),
хлеб комбинатынын (Е. Л.
Хромов, В. Н. Тютин) партия
организациялары бол-
ган администрациялар бо-
лор ажилда хыналда белекел
талазы-биле чамдык ажилдарын
кылды чоруткан деп бю-
рога демдеглээ.

Эт комбинатынын парт-
бюрору кичээлдерин шына-
ры доктаамал контролга ал-
ган, пропагандист Б. А. Ко-
валев, И. И. Саган-оол,
Л. И. Замитина программа
бугаар материалды диник-
челерге-биле холбап турар.
Бөредиле коллективте сагы-
ла-чуруму бажылаарында,
диникчилерин хөй нинти-
ч илелейди көдүреринге сал-

дарын чедирип келген. Ынча-
ажок өөредиле чорудуула
четкестер база бар. Кичээлде-
ге шугу диникчилер док-
таамал четке келбес, оон
дээштин ам-даа четпес, ол
бизжал чамдык диникчилер
— коммунист күш-ажыл
школанын диникчилерин —
чурум үрөп, харын-даа эт
продуктуларын карак ажит-
таарына кирип турар.

Хлеб комбинатында өө-
редилеги организациянында
лей четкестер бар. Коммуни-
ст күш-ажыл ийи школ-
ада мындагы чүтү бир-бир
кичээл эртен. Пропагандист
хуузагыне — партияны
даалганына кончуг харынса-
га чок чоруп эргелед началь-
ник коммунист А. А. Рудольф
көргүскен, октябрь-ноябрь ай-
ларда ол чалгыс-даа кичээл
эрттирбөө. Комбинаттын ди-
ректору В. Н. Тютин өө-
редилеги организацияны ки-
рилден барык ойталаан.
Ынчак болжак партия ор-
ганизацияны өөредилегин бай-
далып сайгарып, чугаалажып
көргөн.

Хооркомунуң бюрору элч
болган хаб комбинатынын
ийи партия организациялары-
нда болган администрация-
ларга политика дээр экон-
омикти өөредилегин де-
нели беледирин талазы-би-
ле бүтү хемчеглерин аларын
дааскан.

Республиканың Агроулет-
пиркомунуң тарба бүдү-
рүлгөсүн болган оон ажил-
да кылдырып талазы-биле
бөдүтүп кол агроном-техно-
лог В. Б. Ярмольник хоор-
комунуң бюрору СЭКП Уста-
вынын негелдери эугаар
партия кежигүтүлден үн-
дүргөн. Ол 1980—1984 чыл-
дарда «Кара-Хаяк» совхозтун
директорунга ажилдап тура,
автомашиналарын ажилда-
лыга контроль чок чорукту
болдурган болган оон түңе-
лиде дык хөй машиналар
тоймалаттыган, каража
15.800 рубль ажит түтүгү
болган. Бо чылдын январь ай-
да Кызыл районун улус су-
лу оон РСФСР-ниң КД-зиниң
172 чүтүлү эугаар буруулуз
деп санаан болган ийи чыл-

да хосталганын кызыл шын-
тык. Суд РСФСР-ниң КД-зи-
ниң 44 чүтүлү эугаар кезе-
ме хемчегин бир чыл хууза-
лыг шенелдеп, шындык-биле
база ийи мүң рубльге тор-
гал-биле солуп болур деп
көргөн.

Эт комбинатынын ажил-
чыны Д. Б. Б. Күжүт 3,5
килограмм эттин оорлаан
дээр, партиядан үндүрткен.
Кызыл хоорайнын мал
ажыл иштежилегинин дарга-
зы В. И. Решетников партия-
дан үндүрткен. Ол бодунуң
эрге-дужаалы соора ажилдап,
бодунуң бажыныс ситенин
кандыг-даа тывер чокка чаг-
гыс эес улаа сөөртүп апа-
рып, калайы куугуң чеге
слесар кылдыр ажилга меле-
лел кинер, кижилерге кар-
жы-жагай чоруп көргүтүп
келген. Ол шугуучулдан
кандыг-даа түңелдер үндү-
бүз, оон эртен, хоорком-
нуң бюроруна бодунуң кон-
чуг улут тура-хөңүн көртүс-
кен.

Хооркомунуң бюрору өскө-дө
айтырларын чугаалажып
болган оларын талазы-
биле чоруту доктааларын
күлөп алган.

Чурталга бажынырын, суур-
га ийи бажынын тулуп, ажил-
дага кинер. Ол ишкеш
механизациянын мал чур-
чарын, тарып боозалганын
пунктузун туткан. Оон ан-
гыда, керелген организация-
ларга ийи чурталга бажы-
нарын, Унестинин хову бри-
гадазынын нинтин чуртал

Совет Эвилелинц Маршалы К. К. Рокоссовский бөгүн 90 харлаан АДА-ЧУРТУНГА БАРААН БОЛУРУНУҢ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЭЭ

Коммунисттик партияның кижизикте кайгамчыктыг полководчуларын аразында көскү чери Совет Эвилелинц ийн дакпыр Маадыр, Совет Эвилелинц Маршалы К. К. Рокоссовский ээле турар. Таланттыг полководчу дугайында СЭТА-ның корреспондентининге Совет Эвилелинц ийн дакпыр Маадыр армия генералы А. П. Белобородовтун чутгааланы болза:

Дөртөн бир чылдың күзү түсө. Советформбюроунун медалдары кымыр-ла конуш өөрчүтүт эвес: фашисттер Германияда ол өйдө артык күшүтүт шериянны кыйышкыны биле Кызыл Шеринг хоорай, суурларын катташ, аткаарлаар журга таваржым турган. Октябрь айның ортан үеинде бистик дивизияныс Ыраксы Чөөн чүктөн фронтуга чедип келген. Ынчаарда «Р. деп командири» чедип келген, хадискини дугайында Советформбюроунун диктандым. Мзон дивизияныс лаара туза берген. Ында бижизин болза: «Октябрь 18. Р. командириниң кезектеринде дайынчы кижин бүртүз халчаараан дайынчы өлүп-даа чыкташ, Москваже өрттирбес... Р. командириниң кезектери ботта-рыннык организастыг болгаш

га ким чоргаарламаз?

Бистик 78-ки адимгы дивизияныс Волоколамск утла-нышкыныга чедип кээрге, Рокоссовскийниң командир-лап турган 16-ты армияныс составына киирген. А ноябрь-ның баштайгы хуниериниң бирээнде бистик ужура-нышкыныс болган. Командир-лап турган ол деп болаар кижин болаар мен, ол-ла хер-рарк болду. Даш-лас, кижини эвизип көрү хер-рарк болду. Ынчаарда, 1929 чылда, адимгы ротаның пол-китругу турган «КВЖД» чар-гызы» деп ат-биле төөтүге артан дайынчы тулаушкун-нарга кииржип турган, брига-да командир Рокоссовскийни көргөнү ол чүве.

Рокоссовскийниң командир-лап 16-ты армия Москва чоотунга тулаушкуннарга чут-гала болду болаан. «Кызыл Шеринг» хей салгыч лап то-гушкунуң тулаушкуннарга кииржип турган, күжү эвээрке-лаа турза, төрөн чериян базым бүртүз дээш дайынчы өлүмүң согушкун-ни таваржытырп турган» деп хей чылдар өрткенде Кон-

стантин Константинович сак-тып бижиз.

Рокоссовский адларалы болгаш улуг амдыралды эртен. Ол Великие Луки хоорайга демир-орукчуңуң өт-бү-лениге төртүтүткен болгаш 14 харымнда-ла ажаллап эгелээн. Импералисттер бирги дайыа үезинде хаан шериян-ге албан эрттирп турган. Улуг Октябрь оң угаан-меле-рини оттуртумал болган ол эрөөлүстү тура-сортуту солдаттар-биле казы Кызыл гвардияга киирген. 1919 чылда кызыл командир, большевик аларган. Оң киришкен бүтү тулаушкуннары болган по-ходтары безин саапары бер-ге. Кызыл Тук орден-биле үш удаа ол шакияткан. Солдат К. Рокоссовскийниң маадыр-дыг, диким чорунуң херечи-зи ыдыг.

Хамааты дайын доозулган. Ынчаарда-ла совет улус тай-бың үтөүр чурттаалы. Гер-мания Германияны оң үезин халлаашкыны ону үесин. Ада-чуртун Улуг дайын эгел-лэе, баштай корпус командир-и, армия командирлакчыны болгаш оң соода фронт ко-

мандирлакчы генерал Рокос-совскийниң полководчу тала-нызы долу демчээте келер.

Сталинград чоотунга кай-гамчык улуг тулаушкунга К. Рокоссовскийниң командир-лаан Дов фронтуга эске фронттар-биле кады Паулюс-тун шериян чылча шапкан. Курск дээрбөңгө тулаушкун-га, Белоруссияны хостаары-га көргүскен маадырлыг чор-ту дээш Рокоссовскийниң ше-рилеринге Москва каш улаа салот кылып, байыр чедир-ген.

Чөөн Пруссияга, Померания-га, Берлин дээш тулаушкун-га чоруткан чедипкиниң операциалары дээш полково-дчуңуң адын Дзон Кол ко-мандирлакчының дужаалда-рына каш улаа демчээте.

Ада-чуртун Улуг дайын-ның чылдарында көргүскен эрес-адам болган маадыр-лыг чоругу дээш К. К. Рокос-совскийге Совет Эвилелинц Маадыр атты ийн улаа ты-ыскаан. 1944 чылда ол Совет Эвилелинц Маршалы аларган.

Алаа «Тилелге» деп пол-ководчу дээш орденни тымыс-кан.

Ада-чуртун Улуг дайын доозулган соода, Константин Константинович Рокоссовский дайыннык байлак дуржулга-зын хань өөренишкан, оң анык салгалды кижилерин-ге дамчыдып бээрине иле-кейли киришкен. Коммунист партияның удурутгалында дайын-биле демселсе тикшан тилээриниң эртемни совет дайынчыларга өөрени кел-ген.

Совет Эвилелинц Маршалы К. К. Рокоссовскийниң маадырлыг бүтү амдыралы, оң алдарлыг дайынчы оруу — партиянык совет улустун, социалисттер Төрөн чуртунун херянег хымагар чок Бер-линге болурунун хей-ай киришкен үлегер-чижээ болур.

ЧУРУКТА: Совет Эвилелинц Маршалы, Совет Эвилелинц ийн дакпыр Маадыр Константин Константинович Рокоссовский (1896—1968).

(СЭТА).

СЭТА-ның фотодокуказы.

ЧАРЫГДАЛ УЛУГ, ОРУЛГА ЭВЭЭШ

Улуг-Хемде «Наймрал» со-дот кургунга сүт саапар пла-ны хуураалан эрте күссө-дипкен. Ол онзагай болуш-кун, чаа чүд эвес. Чүге ди-се, суурдан ырак эвес чедер, амгы үениң дериг-херексе-ликке хандырткан сүт комп-лекси бар. Саанчыларын, инек кадарчыларын чурт-таар оран-савазы суурда. Ба-жыныңдан ажаллаар чегинге чедир каш мүнута иштинде чедер бээр. Оларның чамдык-тары харин-лаа чаагайжыл-тукан бажыңнарда чурттап оларар.

Моон мурунда ажилы-нын аайы-биле Урбун, Кара-Талды сүт-бараан фермала-рында чораш мен. Кышкы үеде саанчылар инек өлгөн калбак демирлерде казы ал-ган, ырады өртүтүп, аштап турар чүв. Чүгө ол эвес, алаа бүтү ажаллаар хол-биле кытыр турган.

Ам ол ийн ферманы ча-гыс чедер ажилең, чыгыс, чырык. Сугдан үезинде, бү-гү-лө мал чыны улаарни ме-ханизация дууза-биле кы-лар кажаларда тургускан. Ук мал кажалары даштын-дан безин көрүштү, ажалды база эки организастап, херек чүдүлөр-биле хандырган. Мын-да саанчылар, инек, бозаа ажалчыларын кымыр хынаар үчүн бар, столованы тургускан. Малдык ажалда, чегерилгенин тайгаараар тускай эртемчилер, веттех-никтер база чегир. Ша-кымдыг эки байдалга план күссөдөз боттанып турбайн кичээр.

Ук комплексте ийн ферма бар. Оларның ажилы-биле танымал соруга-биле со-вохоста профиниле комитети-ниң даргасы Александр Кыр-госович Чигден-биле казы бардымыс.

Шына-ла, мында каракка көскү эки чүдүлөр-ле хей. Саанчылардан сүт хулаан алыр өрөөндө күн бүрүнүң көргүзүлгенин, кым мурун база соңуап турарын толазы-биле айткан. № 1 фермада үчүткү хулаангенин коммунист Бичин-Уруг Драпаан күс-сөдө турар, фермада байдал-ды ол без салаазы дег би-лир. Эртен чылдың байла-ды-биле бо чылдың дөшөп каан саң-чургайлан мында байдал дораан билинер. Саанчылар эртен чылдың декабрь алыга чедир бир инектен 1025 килограмм сүт сагган болза, бо чылдың ол үезинде 49 килограмм хей сүтүтү булдурун. Саар инекти саансы база өскөргө чок. Эр-тен чылдың ол үеде малдык чегерилгенин база амгы ра-ционал куду эвес. Чедер ил-чаш көргүзүлгө чылдың-на безин олурар. Мал чегиниң чарыгалы, ажилың күжү-өүлде чок турда, күш-акул-дан бүлүрүкчүлүг безин ту-рар чоруктан ук фермада ажалын кызыг байдалга тургустууны тайылбыр чок-ка-ла бажыңнар.

№ 1 фермада Татьяна На-вашей, Самба Чудан, Зоя Дугалжон болган өскөдөз муруннык эртер ил-өрүтүгү үлегер-чижээ көргүзүп, безин көргүзүлгенин чепил алгы-лаан. Коллектив бо чылдың 420 тонна сүтүтү кургунга са-апар плаанын олоор ийн эгел-лэе 432 тонна кымыр боттадырсаңы чотум-на ажал-жигне бердинги ки-жилериниң ачымында чедип-ал-дыгач.

Ийн фермада үжөн ажыг саанчы бар. Олардан он тос

кажи партия кижитүнери. Коллективте партия бөлүмүн удуруткучу, муруннык саан-чы Бичин-Уруг Драпаанла кышкы үеде амгы байдалды сонуургадымыс. Инектиң чег-герилгенинге хамаарыштыр саанчыларын мурундалан хо-мудал чок. Ферма инек бүрү-зүндө 5,2 литр сүт саап ап турарын Бичин-Уруг Драпа-овна таныштырды. Ынчаарга ук көргүзүлгүн акы, багайын тодараттымыс.

— Бистик байдалымыс-биле алырга, түндө инек бүртү-дөн 7—8 литр сүт саар ужу-р-дуг бис. Саар инектериниң чамдымыс чоотка төрөп, өс-көлдөр хоожурап турар. Саар инек саансы эвээржизинде хун бүртүгү көргүзүтү куду—деп, ол харымдамыс.

Советта профиниле коми-тетиниң даргасы зоотехник эртемчил. Ынчаңгаш ол сан-түтүтү база анализтеп, ажал-агыга сүт бүдүрүлгенин көргүзүлгенин бедирил болу-рунун аргаларын билер. Ын-чаарга мында мал чыны чет-чир, оран-сава делем, чыгыс, ажалды механизастаттыган, ки-жилер ажал-херезинге ак сеп-килдиг, хей-ниги организаста-ныларын чорудуп турар ажалы багай эвес. Бүгү бай-дал мында ийн турда, көргү-зүлгө чыгыс деп түнелсе келди. Муруннык саанчы-нын чылда бир инектен саг-ган сүдү — 1960 килограмм. № 2 фермада оон-лаа куду. Чылдагыны чүдөл деп айты-рып тургустууп келер. Ол дугайын ферманың саанчыла-ры болгаш чамдык специа-листтер-биле чутгаалаштымыс. Хамак ужур малдык уксаа-жылдагыны сула чорудуп турарында. Советтун Урбун саанчыларга турган сүт-ба-раан ферманы мында көжү-рүтүп экигелгенде бээр дөрт чүк теккен. А Кара-Тал са-анчырыга турганга эртен чы-лын көжүргөн. Чүгө кажал-лары ийн амгы чедер турар, а хандырылганы чыгыс ай ийн ферманың көргүзүлгөри агым. Чижээ, № 2 ферманың хулаангени биринчиден оран-чок биче. Чүгө мында ийн коллективниң саанчыларын-дан айтырдым.

— Бистик сүткүр уксаалыг инектериниң сүтүтүтүн бо комплексе ажитынга алпар-ган. Мында түс чериниң инек-тер-дир—деп, саанчыларынч харымды бо.

Ындыг бө дээрге, бирги коллективте сүткүр уксаалыг инектериниң саны эвөөш. Ка-ймы-лаа фермада колдуулаз хайнак инектер. Саар инек ийн фермада 675 баш. Че-герилге рационал сүткүр у-галаанышкыныг уксааның малынга деңгээл болгаш ол өзүлгөр чарым-лаа турар. Моон каныг түнел үндүрүп болуруду? Чамалда улуг, орунда эвөөш. Бир эвес ма-наа чүгө сүткүр уксаанын инектерин амгы баш саангы-ча чедирин алыр болза, ажал-агынын бүдүргөни бир центнер сүтүтүн бот-үчүн оранчок кудуларга чутгаажон. Эвөөш чарыгалды үндүрүп турган, хей продукция буу-руп алыр — амгы эде тур-густуушкунунуң база бир принцип ала. Ынчаңгаш «На-ймрал» сохотуну тускай эр-темчилеринде боза малдык уксаажылдагыны негелеге дүүштүр чорударын те негеп келген.

Э. ДОНГАК.

«Шынып» тускай корр.

ДОЛУ ШИҢГЭЭДИР

Капитал тудуг 11 айларда

Капитал тудугда шынчыг четкестерин, тускайлап бер-ген капитал салымшыкна-ры чедир шынчээтпейн тура-рым, капитал салымшыкна-рын болгаш материялды кур-лаарларын ажаллаа кии-рер объектилерге мөөнөзөри, оларны дең-дески дужаарын хандырып шыдааын турарын дугайында СЭПР обко-мунун чоотка чаа болуп эр-кен IV пленумунга шынчыг шүтүмчүлгөн болгай.

Бо чылдың эртен он бир айлармыда капитал тудугда байдал каныг болганмы? Он бир айларның түнелдерин-ден алгаш көөргө тудугжулар чамдык ажалдарын кымып чоруткан. Кургунны, херек-кедилер кооперациянык болгаш хей-ниги организаста-ныларын ажаллаа киирер эртен чылдың бо үезин-биле деңгээлге 16,4 хууга өскөн. Улус ажал-агынын бүтү ажалдарын хожугеринге ка-питал салымшыкнарынч хем-чөл 20,5 хууга улгаткан. Эртен чылдагыны көөрдө тудуг-монтаж ажалдарын арбынын кылган.

Чуртталга бажыңнарынч тудуунун темпизин шапкын-чыткан. Чыл өгөшкөндө бээр эртен үениң иштинде бо объектилерин тудуунга үн-дүрүп берген ажал-хөргөниң бүтүн ажиталан. Нити би-лиг школаларын, школа на-зыны чептээр урулар албан

черлерин, кадык камгалаалыг албан черлерин тудуунга ажал-хөргөниң бүтүн ажиталан. Нити би-лиг школаларын, школа на-зыны чептээр урулар албан

Ундүрүп берген капитал са-лымшыкнарын долгуу-биле шынчээтпейн алыр талазы-биле көдөз тудугжулар багай эвөөс ажаллаан. Олар эртен он бир айларда үндүрүп берген ажал-хөргөниң харым-лаа 9,7 хууга хойну шынчээтпей, ажиталаан. Нити би-лиг а-роулеттер комплекзиниң бү-гү ажалдарын капитал са-лымшыкнарын бүтүн шын-чээтпей алган.

Ундүрүп берген ажал-хө-региниң четке ажиталан шы-даанында эртен он бир ай-ларда чамдык бүдүргөчү кү-чүлери болгаш культура-амырал тудугуларын тудуп, ажиталаа киирер арганы берген. Чыл эгизинде бээр 76 муң кубометр чымып элээр демир-бетон кезектерин бол-гаш конструкцияларын бүдү-рүп база ол ышкан улуг па-недиг бажың тудар нити шөлд 86 муң дөргөниң метр күчүлери туткан, ажиталаа тудуларын туткан.

Бо чылдың эртен он бир

лиг материалы белеткээр кү-чүтү база ажиталаа кии-рген.

Чылда чижегелде санаа 200 тракторнуң техниктиг ажаала-дыны чорудар станцияны, Кы-зылда 63 муң каа күчүлүг подстанцияны, 264 километр дүртүгү электри дамчыдыла-зыны шүтүмүн, нити ажитал-лаа элгөн хемчээлде орун туткан. Нити шөлд 102,3 муң дөргөниң метр чуртталга ба-жыңнарын, 1440 өөреникчи өөреник нити билгит школа-ларын, 300 олуттуг клубту ажиталаа киирген. Көдөз ажал-агыга ажиталаар-биле 960 баш мийиштик боза мал, 20,8 муң хой кийер, 32 муң хуш азыраа кажаларын, 1,7 муң кубометр снос болгаш сенаж оңгарларын, 2 муң тонна тарза, мал чечин культураалар шыгжаар чер-лерин туткан. 1,7 муң гектар шөлдүг сугарылаа система-зын эде илгер, 56,5 муң гек-тар шөлдүг олар-белчирлер-ни сугтарган, 47 муң гектар сугарылаа дерзаларын эде дерин кылган болгаш өскөдөз тудуларын туткан.

Бо чылдың эртен он бир

айларныда чамдык чедип ал-ган чедипкиниң тудугжу-ларынч киирген улуг-хуузу эвөөш эвес. Тудугжулар эр-кен он бир айларда керээлг ажалдар кымыр талазы-биле 11,2 хуу өздүлгени берген. Олар эртен чылдың бо үези-биле деңгээлге боттарынч күжү-биле кымыр ажалдарын 10,6 хууга хойну кылган. «Кызыл тудуг» тудуг эргел-лэе, «Тыва агроулеттүр тудуг» каттыжымшыкны, «Тыва аг-роулеттүр» спецмонтаж» трест, «Тыва сүт тудуг» трест, № 833 тудуг эргеллэе, Рес-публестоуун тудуг-монтаж эргеллэе болгаш өскөдөз-ла бердинген оонаалдарын че-дипкиниң боттадырсаң, керээлг ажалдар талазы-би-ле өздүлгени берген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчү-лүгү элгөн бөдөөн. Керээ бу-гаар тудуг-монтаж ажалда-рында болгаш дузалал бүдү-рүлгелерге ажаллап турар кижини бүдүрүгү октябрь-но-ябрьда ажаллап кымырны-ны эртен чылдың бо үезинге болаарга 5,1 хуу өскөн, а күш-ажылдың бүдүрүкчү-лүгүнүң планы бо-ла үениң

иштинде ажыг күсүсетинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчү-лүгүнүң өздүлгенин темпиз алаа ортукап шалың төлө-авирянда 4,8 хуу мурун ту-рар.

Капитал тудугда чамдык чедипкиниң чедип алды-ган-лаа болза, байдал дүң-рөңгө болуп артышкан. Кол фондуларын ажиталаа кии-рер план күсүсетинизин. От-чөтүг үениң дүргүзүндө чам-дык бүдүрүлгө күчүлери, чуртталга бажыңнарын, шко-ла назыны чептээр урулар албан черлерин, коммуна-ажыл-агынынч объектиле-рин ажиталаа киирбейн бар-ган.

Он бир айларда үндүрүп берген ажал-хөргөниң ба-рык 10 хууун чедир шынчээ-тпейн албаан. Бүдүргөс, куль-тура-амырал объектилерин тудуунга, үндүрүп берген ажал-хөргөниң долгуу-биле ажиталаштымыс.

Керээлг ажалдарың про-грамманы күсүсетинизин. Ке-рээ буугаар — ажаллап турар организасталарың барык чартык кезин боттарынч кү-

жү-биле кымыр ажалдарың программаны күсүсөдөп ча-дап каан. Ол организасталар-нын 20 хер хууу ажалдык темпизин кудалаткан. 48 дугаарыг тудуг эргеллэе, 18,20 дугаарыг КМК-лар, Кызыл-Мажалкыг 2-д АКМК, Та-мыда, Улуг-Хемде, Бич-Хемде АКМК-лар, «Тыва автоору-з» тудуг эргеллэе, ИХМ-ниң ка-питал тудуг кылдыныч бү-дүргөсүн, № 6 харылаа ту-дуг-септелге эргеллэе ыдым-ларга хамааржыр.

«Тыва тудуг», «Шагобар-тажстрой» дээр чижиктиг кол тудуг трестери, «Кызыл ПЭС» тудуг эргеллэе, «Көдөз элект-ри тудуг» тудуг-монтаж эргел-лэе, «Советостройэлектро-монтаж», № 6 харылаа ту-дуг-септелге эргеллэе, «Мян-энегэ» № 3-д КМК, хаб бажың болгаш мажаран үст-пүрүң септелге тудуг-монтаж эргеллэе күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүнүң планын күсүсетин.

Чыл төнүзүгү чедир ар-кал үеде хожудаажылан уштунар дээр бүтү-ле бир аргаларын ажитала, күш ажал болгаш материялды курлаарларын мөөнөп тур-гаш, күчүлери болгаш кол фондуларын ажиталаа кии-рер талазы-биле оонаалын күсүсөдүр дээр тудугжулар шудугу ажаллаар ужурут.

(Долгуулаа Статистика эр-геллэиниң ажалдачылары бе-селгениң).

ДЕЛЕГЕЙ МЕДЭЭЛЕРИ

НАЙЫРАЛГА ШЫНЧЫ

КАБУЛ. Пакстан эрге-ча-гыра черлери болгаш афган душманнар дериндээшкени-ниң аргазы-биле пуштун ай-мактарың деискээрлеринде турумчул берген дээрбелчир-ге удуз оларынч демисел сохаларыңе чүткүп турар болган. Афганистанче бээр оруктары дээрбелчирге ажи-дып бээрин оралдажыл турар-лар.

Балжавур (Пакстаның согу-барымы кызыгаар про-винциясы) районундан кээп турар дыңдагылар буугаар алырга, революцияга удуз идегеттер «Гафур-Шах» дээр электростанцияны чаза теп-сиккен, элгэн каш көүр-үлгөри үргөдөп каалкан бооп турар. Районга эрттир-ген пуштун аймактар чөвүл-дериниң кииржичилери дер-

завлээшкени контрреволюция-ның мурунуга оларынч ба-жын мөөнөптин шыдаас дээр-зин мелегелгэн болгаш Баджа-вурдан душман дээрбелчир-нин үндүр хөдөгөл чорударын негелер.

«Куррамың пуштун аймак-тары афган улус-биле найы-ралга шынчы болуп артарлар. Пакстаның пуштунары аф-ган акы-думаларың шын дээш демисел-биле чагыс эп-сеткилдиг болгаш афган хоо-райларынч болгаш көдөз суурларынч тайбың амдыра-лын урээр арганы душманнар-га бербес дээш бүгү-лө чүгү-лө кирилэр деп, БАХТАР агентликтерин берген интер-вьюнуңга тур аймактың баш-тыңнарынч бирөөн Алюб Хусейн Хан мелегелээн».

(СЭТА).

КАЖАРЛАШКЫН

ВАШИНГТОН. Ак бажы-нын мурунда улуг эрге-ду-жаалды ажалдакчыны но-раан Лин Нюфигериниң зоо-дуга удуз кажарлаашкыны-нарынч дугайында херек та-лазы-биле тускай прокурору томулуга дугайында дилегин АКШ-тын хоумдал судунга кииреринче АКШ-тын юстиция министрствоу албадаттыр-ган. Ону америк парламентте бидилде берген мелезлөр бол-гаш ону илгеп эгелээниңден ол кымыр ужурулган. Ол дугайын АП агентлик «ко-рум-чурру камгалаар федерал-дыг органдарың төлөөлекчи-ниң» мелезленинги даанып алган болган.

1981—1982 чылдарда поли-тиктиг айттырлар талазы-биле президент Рейганың ду-залакчызы болуп турган, Но-фигер оң албан-дужаалдан чо-рутканың соода дөрт ай болганда администрацияда бо-дунуң харылаашкынында да-нып алган. Нью-Йоркта «Эд-тек» дээр машина тудуунуң корпорациязыга ажитыг ке-рээ чарым алырмыга ажи-лаан.

Нофигериниң кажарлааш-кының ачымында «Эдтек» Пентагондан 31 млн доллар туңгуч чагыг кылырын алган болгаш оң соода удатпаан-да шоошут эвес, кымга-лаа бидилгенис компаниянда чылда 100 млн. доллар саарылгалыг удуз корпорация болуп берген. А Нофигер миллион хире доллар өртөктиг акциялар-би-ле шакияткан.

(СЭТА).

галыг болурун күштөлдөри болур. Баз ол ышкан өрө төлөр үезин чингелдир тала-зы-биле политиктиг немелде ыйымышкыныг быразы кыл-дыр белеткеп каан механи-змны ажиталаар дээш-дир. Чи-жээ, өрөлерин шала орай хуу-сааларда болгаш элгэн куду куулар-биле төлөп бергени со-гараллап алыр арганы өрө-лиг чурттаага тыштары ол лгэн буугаар коруп турар. Чүтүт-лаа мурунда кылыг арганы Израильге Пакстанга болгаш Египетке берген.

ВЕНА. Венаның хой ра-йоннарыга, Азияны Австрия-га, Штирияга болгаш Бурген-ландыга барып бир дүн-хүн иштинде үргүлүчүлөп хар чатганынч түнел-лэе оруктар муңгаш-талган, хей саныг авариялар болгалаан. Оң түнеллэе дөрт кижин өлгөн болгаш он-дөр кижин балыгланган. По-ездилер, автобулар болгаш трамвайлар шимчээшкенинде самоелеттер ужурушкуну-ла хей шак иштинде оза-лаашканын, хоорайлар ку-дугуларында болгаш авто-оруктарда үн-даан байдал-дарынч дугайын мелегел тур-рар. Метеорология албан чер-лериниң дыңдады турары-биле алырга, чаа чатган хар-ны кымыр чамдык черлерде 30 сантиметр ажал турар.

ПАРИЖ. Франс пресс информатсия агентлигиниң журналистери декабрь 11-де чарлаан ажал сохалдыкчы-нын ам-ада 48 шак узыдыр дугайында шипитирини күлөз алганлар. Ону агентликте ажал-чорудуга элгэн дөз ор-ганизастаар дээр дирекцияны

КУДР. Чурттуң өзүп оран салгаалың аас-кежин, кадык-шымы болгаш өөренилген дээр сагыш салымшык—республиканың эң чутула соругаларың бирөөн.

ЧУРУКТА: Пхеньянда Пионерлер ордузунуң музыка бо-гумунуң кииржичилери. АДН—СЭТА-ның фотозу.

ЧУРУКТА: Пхеньянда Пионерлер ордузунуң музыка бо-гумунуң кииржичилери. АДН—СЭТА-ның фотозу.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

ВЕНА. Венаның хой ра-йоннарыга, Азияны Австрия-га, Штирияга болгаш Бурген-ландыга барып бир дүн-хүн иштинде үргүлүчүлөп хар чатганынч түнел-лэе оруктар муңгаш-талган, хей саныг авариялар болгалаан. Оң түнеллэе дөрт кижин өлгөн болгаш он-дөр кижин балыгланган. По-ездилер, автобулар болгаш трамвайлар шимчээшкенинде самоелеттер ужурушкуну-ла хей шак иштинде оза-лаашканын, хо

«ЧЕ-ВЕ, МАЛЧЫННАР!»

ССР Эвеледнийн 60 чылы атгы сохотун №1 Каргы хойжу бригадынны дуралына мал шимтешкенин отчидун болгаш экономикти өрөөдөгүн эрттирген. Хойжулар чыгаралар турар арга-йыла райтуксоомуну култуура кылдынып ажилдакчалары Хуан-Кара Херек, Рима Сори, «Че-ве, малчиннар!» деп маргылдааны эрттиргени солун болган.

Бо удаада хойжулар Владимир Даржаа, Дорбет-оол Ооржак, Марзын Кержек-оол, Юрий Салчак олар аразында политикти билини, авиацияны, куштуну, шимтешкени, Малчиннар! баш төдүн ажаларына хамарыштыр айттыргалар Владимир Даржаа, Марзын Кержек-оол эки харылаанын. Тува улустун хайлар кижилер аруутуге хойжуларын эки аймаада болза шим, шевтерин кылгаш, Юрий Салчак эки эки үнелдиги алган. Бизинчиларын эки-херекселерин хойжулар база багыт энес сайгарып биле болган. Алак соонна бисе чыгарып дааразыны болгаш дагылаа өйгөш, ким хой тырчылары, кыштыр, деп харылдаа эң солун болган.

Моон түнелде дааранор болгаш чым кылды талзы-биле эки үнелдиги Владимир Даржаа, Дорбет-оол Ооржак болгаш Марзын Кержек-оол

ТЫВЫЗЫКТАР

1. Шөлде шөрөк көк. (Баажмы бойдушта).
 2. Чучула кушаш.
 3. Чучун эдиги тыртылады. (Баажмы бойдушта).
 4. Арганы адым ладтам. (Баажмы бойдушта).
 5. Чөөрүз хааржак. Чөөрүз хааржактын иштинде.
 6. Ылаш хааржак. Ылаш хааржак иштинде.
 7. Сазын хааржак. Сазын хааржак иштинде.
 8. Чөөрүз хааржак. Чөөрүз хааржак иштинде.
- Тывызыктары Мөңгү-Тайга чурттуг, күш-ажылдыг, чочуку, чеден харамы Саанымай Докузасовна Иргит-тен А.Т. Бегиз дымал-би-жээн.
- Кавайымда болараштын, Караткырым аждым, Чыдымдан чылбыраштын, Чырк хууну көрдүм. (Баажмы бойдушта).
- О. БОРАШ, Сүт-Хөл район.

ЫРЛАП ЧОРЛАР

Өөрүшкүдө, мунгаралда хемчээл бар бе? Эндур хунда, аямды дүндө кымды бар бе? Ундаралды көгөлдө-биле солудум бе? Уаралга чүрүм ыстап хөлөдө бе?

Эрткен үем, амгы хүнүм меңээ чүнү Эгиттимес, утундурбас берген ирги? Хүнүзөректен, чөлөш тырттып чагган чаз-даа Күндөдери сереткенгиз кутулган тур.

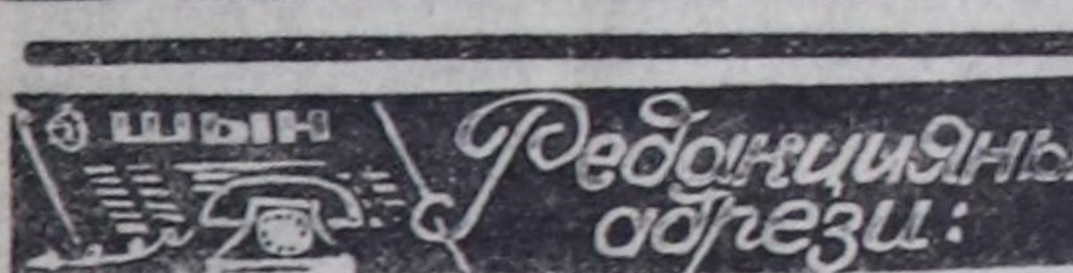
Секталынуң чажырышпас хөөрөп олар, Чесен сөстүг, баштап чалын Чөлөшөтсөң куудай ышкан хей-хей ойнуг Черинге-ле ынакшымын ырлап чорлар.

С. МАЯНАК.

Хуу малдыг ажы улуг дээржине кым-даа чөпшээр-жир, Ында маргылдаа чок. Хамааттар хуу мал тутуун, оговор тарызын, нигилин-биле дузалал ажал-агымны төгүтү-сүн дээр ажал кайла-даа чоруп турар. Ону чөлөшөтсөң ажаллап турар кижилерин үзөтсөң деп санап, чамдык чалгалайларын оларын үлө-терин аэдрип деп турар бис.

Ылаш-даа чүү-даа чүвөсө өй-хемчээл деп чүвө бар бол-гай. Малды бажын ажал тур-дар болза, ону база буруу шөвөр ажалар. Ол дугайында Тува АССР-нин Министрлер Чөвүдөлүгүн 1985 чылдын ок-тябрыда хүлөп алган доктаа-лында тодартып айттып, кили-нин чеккен тударын норма-лап хаан. Ону бистин респуб-

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садымныг черектериниң талзы-биле комитетиниң типографиязы, Кызыл, Шетинки болгаш Кравченко кудумчузу, бажың №1.

ЧОНУНГА БАРААЛГАТКАН

«Доктор-биле интервью»

1986 чылдың декабрь 21-де төөгү эртемнериниң доктору, Тыва АССР-ниң эртемниң алдарыг ажал-дакчызы Юрий Лууджапович Аранчың 60 хараар болгаш ооң эртем болгаш хой-инити ажал-чорудуга-зының 35 чыл оюн демдегээр. Маңаа холбоштыр 50 ажыг брошюраларың болгаш статьяларың, эртем болгаш эртем-тайылбырыг номдарың, монография-ларың автору эртемде-биле бистин корреспондент-лериниң Б. Седен-Хуурак биле Д. Салчак ужураш-кын, дараазында интервьюу алган.

— Юрий Лууджапович, бо эртин турар чыл силериниң ажал, амьдалыңарга кайы кире ужура-дузалыг болганмы? — Төгүчү кижиниң ажалы төрүн чонунга улуг ужура-дузалыг кылдыр санап чоруур мен. Мээң чамдык ажилла-рымга чон үнелдиги берип турарыңа сеткилдиги хам-зыдан өөрүп четтиришкени-нин чыгыс сестериниң илер-дир күзөлдиги мен. Барызын-Хемчикке бир ужура-кылга үсүмдө номчучу. Эмер-Салчак мен, чамдык келип келсеп, мында дээр: «Силериниң би-жин турар ажилдарың чор-гаралы хайыратыраар-ымр. Совет Эвилелиниң булут ха-маатызы кижилер мен деп белик медерелди көдүрүп, амьдалыңа чаа болушкун-нарын танып, билип алыры-га өрөөдө турарың.

Бо чылым «Социализмге тыра улустун төгүлүгү оруу» деп ажал-биле эртем док-торунуң азын камгалап алдым. Ону камгалап турар үсө-кандык санаа-ондарың, үнел-дигиңиң бергенин көтүп кыстадым-биле чугаалап — керей. Төгүчү эртемдеги теория болгаш практика талзы-биле салышкын кыргыс деп дем-дегелдер, марксизм-лени-низмниң методологияны эзүү ханы ишчиги, тодарт-гыч түнелдери кылганын айткан. Шыңал-ла, Ленинниң өрөөдүн хандыр билбеске, бо теманы сегирип алыры берсе деп чүвө чыгарар билдиргир. Ук номну бүтү тата-биле сай-гарып көргөш, дээр өрөөдө-лөг черлеринге ажал-таарып сүмөлдүм.

— Бижип турар ажилдарың-нараа кол угландышкынар канзыны? — Ол хой. Бирээде, тыва улустун феодалдыг соци-ализмге шилтешти. Алаа кол харымын сөөлүг бажын ажи-лдан көрүп болур.

Тыва улустун Ала-чурт да-быныга киргизилген. Тыва эки туралар дугайында шилтешчилер ам-лаа улам-чылгашыан. Оларын дайыл-лап турган хоорайларыңа төрөш, үн дайыны алдар музейин тургустуруга кириш-кен мен. «Оларын Тыва у-

— Институт үе-биле деңге бажып, чыл оюнда илаа ажилдап турар кадрларын билгир-мергежлал өлүп турар. Совет он беш чылда эртем ажилдакчылары-нын саны 25 катеп өскөн. Он бирин беш чылда база 60 ты-ламы аспирантураларда өөр-өнип турар 15 кижиниң тозу эртем кандидаттары аттарын камгалап алган. Ам бо хүн-нерде бижип эртем азын на-мгалап алдыр дээр чамалык келген кижилер эвээш эвес. Доктор атты камгалап алы-рыңа ийи кижиде болу кел-ген. Татарыңың биле Манай-оолдун чаа ажилдарын ту-луудуңа кирер дээр инсти-туттун талзында камдык орнанаастыг хемчеглерин алган чүвө. Чамгыс сөс-биле чугаалаарга, кадрлар өзүп олар. Бодум хуумда 35 чыл эртемге бараан болуп чоруур, ол чылдарың дургууда эр-тем-шилтешти институт-биле харылзаам үзүбдө, он хой талзыг ажилыңа киреңи келдим. Институтта 40 шаа эртем кандидаттарыңдан ан-гыда, 4 кижиге: Куназ, Сат, Вайштыңи, Сердобас доктор аттыг база болганар.

— «Алаан-маалдарың ил тура халымкыны» деп ажал-дыңар хей-хей саным ном-чучуларын үнелдиги алган бол-гой. Ону белеткээрине кай-ым кире үе үндүрүрүң? — Ону 1983 чылда ажал шигиндан дашкаар үелерде, колдуңада хостуг шактарым-да бижип турдум. Номга ки-рер хемчег материалдарын он мурунда чыгынып, баш үзүп белеткен ач чоран мен.

Бо төгүлүг болушкуну көзөлдө хей арат чон ык бил-лп алзын дээр дым чедир-гир, дорт болушкуну кичээ-гейин салырып оралышкан

мен.

Ол дээрге кол болгаш хой-инити хүлөлдөм, өске эштер-ин ажилдарын номчуп, сай-гаржыры, оларын-биле сүмө-лөжип, экичелерин, немелде-лерин кирерин дээр кызыг-чак бок-ла хүнер тургулаан.

Номчучуларын шим сет-килдиги берип турар белжик үнелдиги мен өртүп, со-рук кирип, ам-даа кызымак ажилдар хүлөлдөм оонап турар-ымр.

— Эртем ажилың хой-ини-тин ажалы-биле канчаар хол-боп турар силер? — Хей-инитини хүлөлдөм Ленинград университетинде өөрөңип турган чылдарыңдан эгелдэн. Бистин салбары-кады өөрөңип турган эштер-иниң даргасы, комсоруту-даа чордум. 1954 чылдан тура «Билиг» нителелиниң кижиги-нүм, онн хоорайга, республи-кага баштаар черинг дарга-зы, оралачы даргасы хүлө-лөгөриң күзөлдөм турдум.

Азия, Африка чурттарын эки-сеткип каттиштырылганы-нын, совет-моол дайралып нил-телдериниң кижигиңге үр чыл ажалың келдим.

1959 чылдан бээр СЭКП

КИЖИ МУНГАН КҮЗЕН

БОЛГАН ТАВАРЫЛГА

Чоокта чаа чүвө ийин. Динээр дээр хой кижилер Со-чур суурдан ачтанган, ажал-дык хандыгың. Чечетик жемге хей олаталдым. Диниңиң элбээ-даа көтөк. Ушкун хүнүнүң келжээндө шайлап алгаш, ыштап эгел-диги бис, ам мырыдай караң-гылап калган. Бир эживис ам-даа сураг. От салып, хөөрө-жип ор бис.

Кижигиңиң кел чоруур шим-зиниң дымалдыг, оралганы-даа көчүгү, кижигиңиң от чы-рымдан көрүвүсө, узун төш чүткөп алган кел чор. Оозун дем бистин чымп каа-мыска иштап кыргыс доора октаккан. «Шамдалар! Чор-ду-ла» депкеш, мышты дол-

МӨГЕЛЕР

НАЙЫРАЛЫ-БИЛЕ КҮШТҮГ

Бистин хүрешке Бурятия-нын, Тываның, Хакасияны, Якутияны көдө спортчуларың анык оолдар болгаш улуг улус аразыга маргыл-дааларын чылаа ийи удаа эр-тирер чамдык алганар.

Бо удаада декабрың 13—14 хүннеринде Абакан хоорай-га Сибиряның 4 шыраак хүреш школылары күжүн иш-тешер.

Бир дугаар хүнде ужура-жылган көдө черге, Азия ра-йонунуң төвөгө, Культура бажыңыңа эрттирген. Мар-гылдааны эрттиргени акси-тилеринг белеткени алгангын бистер, келген аалчылар, ма-галдап көрүвүс. Белеткел эң дээрин эскердиги. Ажи-лмышкыңа чамгыс аай хер-гиз бичи школылар мар-гылдааның киреңчегеринге байыр чедиргенер. Районуң бот-тымыгын эрттиргени солун программалыг концертти, алам-бүрү оюн-топлаан спортчуларга бараалгашкан онзагай, солун болгаш. Чамгыс аай наваалыг хергиз чараш мистар хөл-дусту команда бурдугуңе тудуксан.

Шак мисопер практика-ны бистер база чүгө Кызыл хоорайга республика, чергилер маргылдааларга ажилга-рыс, районнарга база кылып, белжик белеткел организа-стан болур-дур деп бундурдиге.

Якутияның «Урожай» эки тура спорт нителелиниң дар-газы Аркадий Михайлович Алексеев ажилыңыңиң тө-нүгө, боду баян-биле үнел-гашал, чогадып алган ыла-рыңа ыргала. Ол — Якутия-ла сурагыл композиторларын бирөөсү, 40 аягы ылаңыңа автору, ол Якут АССР-ниң культураның алдарыг ажилдакчысы, комсомол ша-нилинги лауреасы.

Бистин оолдарымыс Ха-касияниң бичи командазы-ла таварышкан. Якутия-биле Бу-рятияның командалары ужу-рашканыр. Бистин спортчу-ларымыс 22:18 санга Ха-касияниң командалыг удул ал-дым. Бирги келдиңиңиң соон-ла.

ДЕКАБРЬ 22-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ус» 8.50 — А. Хрому-шанин чотгаларыңдан көч-ирт. 9.20 — Н. Носовтун маа-дылары ыргала. «Бистин бажыңыңыңиң Вилбесей». 1-ги серия — «Суй-белек». 10.25 — Эвересттиң хүнүгө. Док. фильм. 10.55 — 11.00 — Мелодия. 15.00 — Мелодия. 15.20 — «Көдө» горизон-тулар. Док. фильм. 15.50 — Шулукчу Федор Сухов. 16.15 — «Объектив». 16.45 — «Улу-стун ажаллары чамгызын тур». Фильм-концерттиң баш-тайгы көрүзү. 17.15 — «Философия босдалар». СЭКП-ниң XXVII съездин болгаш философияны кол айттыр-лары. 17.45 — «Уруларга аң-чыгаштар дугайында». 18.15 — Күрүнү хүлөп алышкыны: Москваның «Манюша» кино-дула шынар айттыр. 18.45 — Бегүн дегелде. 19.00 — «Кижилер болгаш». Олур-тукч чорук дугайында сул материалдар. 19.55 — Ура-н чечен чотгалар эртериниң а-газы. «Станция хайлааржы-чыл». Урач-чечен фильм. 21.00 — «Ус». 21.30 — «Эки, өй-нүк». Калж болгаш чөлөс-то-вак телесериениң эстра-да программасы. 22.50 — Мос-квалып аял-чорук. «Замосло-речье». Док. фильм. 23.15 — 23.35 — Бегүн дегелде.

ИНИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Эстафета». Док. фильм. 8.35, 9.35 — Бодуус эртеми. 3 класс. Арга-арыг хөтүңү чамдык. 8.55 — «Кара-куш-тун ыры». Эртем-тайылбыр-тул фильм. 9.05 — Орус чу-гаа. 9.55 — «Шаажаң сава бугурулганың» механизация-ны. Эртем-тайылбыр фильм. 10.05 — КИТУ су-ругдарыңа. Информатика-ны болгаш саналга техника-ның үлөдүрүш. ЭСМ-ге болгашлар боларың чы-дарлар. 10.35, 11.40 — Астро-номия. 10 класс. АА. 11.05 — XIX чүв чамдык орус уран чуту. Скульптура. 12.10 — Д. Самойловтун төлөлдү. 12.55 — Улаусу орус ырлар. 13.25 — 13.55 — Төгүч 10 класс. Франция. 18.00 — Мелодия.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уруларга фильм. 18.45 — «Күш-ажылдыг бол-ган уран чутуңуңа» элбелек. Чонун чотгаларың уран чутуңуң Октябрың социализмге Улуг революция-ның 70 чылдыг тураскал-кан Бүтү-өнелде фестивалы чоруп тур. 19.15 — Телесер-дээр. 19.25 — «Азия төвү». Программалар: Мелодия. Бегүн — Энергетик хүнү. 19.55 — Чаралдар.

МОСКВАДАН

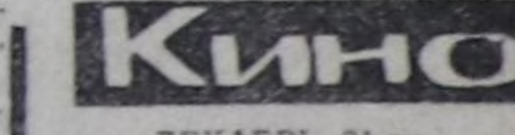
20.00 — «Тамчыктыг уду-лар, чаштар». «Белек биле Лелетик» ужураалары. Мультифильм. 20.15 — ССРЭ-ниң Күртделериниң улаңы-намы дээр спорттук беш хей-агырың Бүтү-өнелде маргыл-дааны. 21.00 — «Ус». 21.35 — «Флоризель» тажиктиг ужу-рашканы. Уш сериалыг уран-чечен фильм. 1-ги серия. 22.35 — «Экич болуур». Док. фильмин баштайгы көрүзү-тү. 23.00 — «Восток» (Мос-ква) клубтук урер хөгжүм ор-кестрия ойнап тур. 23.10 — 23.45 — Кол бөмбүгүн ССРЭ чом-пионады. Херэгжөөр. «По-литески» (Челбики) — АДК (Али-Али).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Республикага шокар булуттар, Чабас. Дүң агарың температурасы 33—38 градус, хүндүс 25—30 градус соол.

Кызыл шокар булуттар, Чабас. Дүң агарың тем-пературамыс 36—38, хүндүс 28 — 30 градус соол болур.

ДЕКАБРЬ 21-де

«НАЙЫРАЛ»: Киносборник № 102 11.20, «Простя» 9.30, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: Киносборник 9.50, 12.30, «Мужчины есть мужчины» 11.10, 14.00, «Зон-гиде новобранцы» 15.30, 17.20, 19.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киносборник 12.00, «Год телека» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Күти» 10.00, «Зина-Зина» 11.40, «Хорошо» 13.30, 15.10, 16.50, 18.30, 20.10 (узаткан) шактар-да.

«ЕНИСЕЙ»: Киносборник № 145 14.00, «Своя» 15.10, 17.00 (узаткан) шактарда.

Солун неделяда 6 катан үнер.

Чамгы № 2421.

ТС-00295.